

SFÎRȘITUL LUI DECEBAL

<Deși desfășurate în perioada de apogeu a imperiului roman, războaiele daco-romane ne sînt cunoscute în chip cu totul nesatisfăcător, deoarece nu numai izvoarele contemporane (că, de pildă, *Commentarii de bello Dacico*, ale lui Traian), dar și marile istorii ale imperiului roman în sec. II e.n. (cărțile corespunzătoare din *Istoria* lui Cassius Dio sau primele cărți ale *Istoriilor* lui Ammianus Marcellinus) s-au pierdut, așa încît în afara rezumatelor din cărțile lui Cassius Dio privind domnia lui Traian și a datelor unor *Epitome* (Eutropius) nu dispunem decît de reliefurile *Columnnei*, a căror interpretare, însă, nu este întotdeauna ușoară și sigură. De aceea, figura regelui Decebal și mai ales sfîrșitul lui erau cunoscute numai din cele cîteva rînduri ale lui Cassius Dio. Iată de ce recenta descoperire a două texte epigrafice: *Calendarul-cronică* de la Ostia și inscripția veteranului *Tiberius Claudius Maximus*, găsită în 1965 la Grammeni în Macedonia (și aflătoare acum în muzeul din Kavalla) a venit să întregească cunoștințele noastre despre sfîrșitul lui Decebal. Alinierea acestor trei izvoare îngăduie o reprezentare mai circumstanțiată a sfîrșitului tragic al marelui rege dac>.

Textele

1. Iar Decebal, căruia i se luase ¹ acum și cetatea de scaun ² și țara întregă ³, fiind însuși în primejdie de a fi prins, își luă singur viața ⁴, iar capul său a fost dus la Roma⁵.

Cassius Dio, *Istoria romană*, LXVIII, 14, p. 418-419, ed. Gros și Boissée, T, IX, Paris, 1967.

2. Tiberius Claudius Maximus, ⁶ veteran ⁷,... a fost decorat pentru vitejia sa în războiul cu dacii ⁸ de către împăratul Domițian. A fost înaintat. . . de către (împăratul) Traian. . . și repartizat ca cercetaș în războiul cu dacii. ⁹ Iar pentru vitejia sa în războiul dacic ¹⁰ și în cel parthic ¹¹ a fost decorat de două ori <și> de același împărat, ¹² a fost înălțat la rangul de decurion ¹³ . . . pentru că l-a prins ¹⁴ pe Decebal și i-a dus <împăratului> capul <regelui dac> la Ranisstorum. ¹⁵

Inscripția de la Grammeni, rîndurile 1—2; 9—12; 15—20.

3. <Capul> lui Decebal. . . <a fost expus> pe scările Gemoniei. ¹⁶

A. Degrassi, *Inscriptiones Haliae* T. XIII, fasc. I, fragm. XX, p. 177

Comentariu istoric

1. Expresia „i se luase“ arată că în momentul morții sale regele dac pierduse de sub control o bună parte din teritoriul Daciei, dar că nu considera lupta încheiată.

2. Este vorba de *Sarmizegethusa regia*, cetatea de scaun de la Grădiștea Muncelului.

3. „Țara întreagă“ în accepțiunea romană, adică regiunea Daciei din interiorul arcului carpatic. Este, însă, aproape sigur că autoritatea lui Decebal se întindea și asupra triburilor geto-dace din Moldova și că într-acolo se îndrepta el atunci când a fost ajuns din urmă de călăreții romani conduși de Tiberius Claudius Maximus.

4. După ce și ultima rezistență organizată fusese înfrântă de romani, Decebal, însoțit de un grup de călăreți, s-a îndreptat în grabă, prin codrii, spre regiunile geto-dace rămase în afara teatrului de operațiuni. Dar un grup de cercetași călări, din escadronul al doilea de călăreți panoni (așa cum spune inscripția de la Grammeni), conduși de Tiberius Claudius Maximus, l-a ajuns din urmă într-o pădure și l-a înconjurat, după ce însoțitorii săi fuseseră uciși în lupta cu urmăritorii. Scena de pe Columna Traiană arată cum, rămas singur și înconjurat de călăreții romani (dintre care unul, fără îndoială Tiberius Claudius Maximus, voind să-l prindă viu, întinde mâna *cu degetul cel mare întors în sus*, ceea ce însemna că-i cruță viața), regele dac își curmă viața, tăindu-și gâtul cu sabia dacă încovoiată.

5. Înainte de a fi dus la Roma, capul regelui dac (așa cum se vede pe Columnă) a fost înfățișat armatei romane (și, probabil și populației dace din regiune), pentru a se sublinia că războiul s-a sfârșit și că Dacia a fost transformată în provincie romană.

6. Personaj necunoscut pînă la publicarea de către profesorul american Michael Speidel a inscripției de la Grammeni, *Tiberius Claudius Maximus* era originar, după toate probabilitățile, de la Philippi din Macedonia, unde s-a retras după terminarea serviciului militar. Ținînd seama de nume (Tiberius Claudius) rezultă că făcea parte dintr-o familie care obținuse cetățenia romană încă din prima jumătate a secolului I e.n. Intrat ca ostaș călăreț în legiunea a VII-a Claudia, care pe vremea lui Domițian își avea lagărul la *Viminacium* (Kostolaț) pe Dunăre, în fața Banatului, el a participat la războiul dacic al lui Domițian, după care împăratul Traian l-a promovat, trecîndu-l în escadronul al doilea de panoni, cu garnizoana în Moesia Superioară. În războaiele dacice ale lui Traian a fost promovat *cercetaș*, iar după acțiunea de urmărire a regelui Decebal a fost înaintat decurion. După ce a participat și la războiul cu parții, și-a încheiat cariera militară, retrăgîndu-se la Philipi.

7. Expresie tehnică pentru ostașii romani care-și încheiaseră în chip onorabil cariera militară, după cel puțin douăzeci de ani de serviciu.

8. Este vorba de războiul daco-roman, din timpul domniei lui Domițian, dintre anii 86—89. Faptul că a fost decorat pentru vitejie arată că se distinsese în luptele desfășurate *pe teritoriul Daciei*, așa încît a devenit un bun cunoscător al acestui teritoriu.

9. Promovarea lui între „cercetașii călări” dovedește nu numai curajul lui, dar și cunoașterea regiunii. De remarcat expresia „războiul cu dacii” la *singular*: pentru contemporani (așa cum rezultă și din textul lui Cassius Dio) a existat *un singur* război dacic, așa încît nu trebuie înțeles că Tiberius Claudius Maximus ar fi participat numai la al doilea război din 105—106.

10. Aici se vede și mai bine, prin opoziția cu războiul parthic, că pentru *el toate* campaniile din Dacia între 101 și 106 alcătuiau *un singur* război.

11. Războiul cu parții s-a desfășurat între anii 114 și 117 și a fost încheiat de împăratul Hadrianus, după ce Traian murise la 9 august 117, la Selinus în Cilicia. Ținînd seama că luptase și în războiul din 86—89, înseamnă că stagiul lui depășise douăzeci de ani.

12. Adică de Traian.

13. *Decurionii* erau ofițerii inferiori de cavalerie, comandanți ai unui escadron de 30 de călăreți. De aici se vede că, mulțumită destoiniciei lui, Tiberius Claudius Maximus fusese avansat de către Traian de la gradul de simplu soldat la acela de ofițer inferior de cavalerie.

14. Expresia „l-a prins” a dat naștere la o discuție care în realitate este fără de obiect. Astfel, unii exegeți (Speidel, Tudor) socotesc că Tiberius „se cam laudă”, deoarece el nu „l-a prins”, ci a prins doar cadavrul regelui. În realitate, verbul latin *cepisset* are aceeași semnificație generală care se întîlnește și în expresia românească „să-l prindă viu sau mort”, iar regele Decebal se sinucisese *tocmai* fiindcă fusese înconjurat de romani și, deci, practic vorbind, prins. Iată de ce nu este vorba de o laudă pe nedrept, ci de redarea unei situații reale, aceea a ajungerii din urmă și înconjurării regelui, prin folosirea singurului verb ce putea fi întrebuințat în limba latină. De altfel, reliefurile din partea superioară a inscripției îl arată pe regele Decebal scăpînd din mînă cuțitul cu care se înjunghiasse, așa încît prin chiar aceasta precizează semnificația verbului *cepisse*.

15. Numele localității *Ranistorum* unde Tiberius Claudius Maximus a dus capul regelui Decebal nu apare în izvoarele pînă acum cunoscute, așa încît, în starea de azi a cunoștințelor noastre, nu poate fi localizat cu precizie. I. I. Russu o socotește identică cu o localitate „*Sturum*, situată în nordul sau nord-estul Daciei ocupate de romani și menționată de geograful din Ravena, în sec. VI. e.n.” Este o simplă ipoteză. Cît despre trupul regelui dac, așa cum bine s-a observat, „este foarte probabil că el a fost îngropat la rădăcina aceluiași stejar secular, de către numeroșii daci ce se refugiaseră în codrii”. (D. Tudor).

16. *Scările Gemoniei* erau niște trepte pe panta muntelui Capitolin, care duceau de la închisoarea *Tullianum* (zisă și *Carcer Mamertinus*) în For. Aici erau expuse trupurile sau capetele celor executați în închisoare sau ale dușmanilor Romei. După cîtva timp, ele erau aruncate în Tibru. Așa s-a întîmplat și cu capul marelui rege dac.

Indicații metodice

Folosirea la lecție a acestor trei izvoare are un scop precumpănitor *formativ*: introducerea lor se va face numai atunci cînd se junge la sfîrșitul celui de al doilea război daco-roman și va fi însoțită, pe cît cu putință, de pro-

iectarea scenelor corespunzătoare de pe Columna Traiană și de un comentariu adecvat, care va trebui să reliefeze pe de o parte *dârzenia* regelui dac, care înțelege să continue lupta de apărare pînă la ultima limită, căutînd sprijin la triburile dace rămase în afara conflictului, iar pe de alta *simțul demnității*, care l-a făcut să prefere sinuciderea unei captivități îndoielnice, deoarece știa bine soarta pe care Roma învingătoare o hărăzise lui Jugurtha și, mai ales lui Vercingetorix. În același timp, se va scoate în relief menținerea în practica militară romană a unor procedee barbare, chiar și sub domnia „celui mai bun principe”, deoarece expunerea capului regelui dac pe scările Gemoniei, urmată de aruncarea lui în Tibru, reprezenta nu numai un procedeu barbar cu totul necorespunzător nivelului cultural al societății romane de la începutul sec. II, dar și o gravă călcare a spiritului de echitate față de adversarul învins care luptase curajos și cinstit, din partea chiar a poporului care stabilise maxima „suum cuique tribuere”. În fine, se va sublinia că moartea lui Decebal deschide lungul șir de jertfe date de poporul nostru pentru apărarea libertății și a pămîntului strămoșesc. La anul IV, pe lîngă considerațiile de mai sus, se va atrage atenția elevilor și asupra rolului pe care descoperirile arheologice și, în special, cele epigrafice îl au în lărgirea și adîncirea cunoștințelor noastre despre trecutul mai îndepărtat al țării noastre.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

1. *Istoria României*, vol. I., București, 1960, p. 311—314 (C. Daicoviciu); 2. H. D a i c o - v i c i u, *Dacii*, ed. II., București, 1972, p. 359—362;
3. D. T u d o r, *Ultimele clipe ale lui Decebal*, în *Magazinul*, nr. 690/691 din 26 dec. 1970, p.2 (cea mai judicioasă analiză a inscripției de la Grammeni); I. I. R u s s u, *Eroica moarte a lui Decebal*, în *Magazin istoric*, anul V, nr. 6 (iunie 1971), p. 2—8; R a d u V u l p e, *Noi amănunte despre ultimele clipe ale lui Decebal*, în *Magazinul*, nr. 800 din 3 febr. 1973, p.7.

AUREL IORDĂNESCU